

Українське життя в транзиті

Природа, особливості, ознаки

Віктор Андрущенко ^[1]

4 травня, 2018 - 11:26

-
- Твіт ^[2]

^[3]

ФОТО АРТЕМА СЛІПАЧУКА / «День»

Народ, який намагається утвердити себе в історії, прагне організованості і порядку. Задля цього цивілізаційні народи створюють соціальну інфраструктуру, об'єднуються в спільноти (рід, плем'я, нація), створюють соціальні інститути (сім'я, колектив, держава), впроваджують регулятивні механізми (мораль, право), виховують дітей (релігія, освіта, культура). Завдяки розуму, соціальному досвіду і праці вони створюють культуру, налагоджують взаємно вигідні контакти з іншими народами, зрештою, вибудовують власний комфортний соціальний дім, живуть у злагоді і взаємній повазі. «Якщо рід людський усе ж дотримується певного порядку, — писав у свій час французький філософ, — письменник і мораліст Л.Вовенарг, — це є найкращим доказом того, що гору у свідомості людей беруть розум і добродійство» (Л.Вовенарг. **Енци. афоризмов. Россыпи мыслей.** — М., 2003. — с. 407).

Подібна ідилія час від часу переривається соціальними зіткненнями, революціями, війнами, іншими катаклізмами. Кожне нове покоління своєю чергою прагне «вдосконалити світ» у відповідності зі своїм світорозумінням. Так розгортається історія. Принциповим у ній є те, що люди завжди прагнули вибудувати «кращий світ», здійснити перехід від минулого, яке вичерпало себе, до майбутнього — більш перспективного й захищеного. За висновками філософів, цей перехід завжди має проблемний характер. У його підґрунті — відмова від застарілих цінностей, норм, способів організації життя й одночасно пошук пріоритетів, напрямів та способів діяльності людей, спрямованих у майбутнє. Такий період у житті народів і культур я називаю трансформаційним, транзитним. Саме такий період переживає сьогодні Україна. Й саме в цей час ми маємо переосмислити минуле й відкинути те, що посоромило себе перед історією й зберегти те, що формує нашу ідентичність. Одночасно ми маємо ознайомитись з досвідом провідних країн світу, зорієнтуватись у цінностях — національних і загальнолюдських, які можна було б покласти в основу нового способу життя.

Як відомо, Україна належить до найбільших держав і культур європейського простору. Вона має глибоку історію, потужну матеріальну і духовну культуру; видатних і відомих діячів науки, культури й освіти, представників практично всіх сфер суспільного виробництва, шанованих у Європі й у світі. Мільйони українців, розсипаних по всьому світу за різних історичних обставин, сформували потужну українську діаспору, яка є дієвим і дієздатним чинником сучасної світової динаміки. Десятки, а може, й сотні їх представників очолюють різні державницькі управлінські підрозділи самого високого рівня в Австралії, Ізраїлі, Канаді, США, інших країнах світу.

Внесок українців у розвиток світової культури безсумнівний і далеко не випадковий. В основі досягнень українців лежить генетичне прагнення до праці, творчості і творення, проникливий розум, потужний інтелектуальний потенціал, який зростає й постійно підтримується глибоко розвинутою освітою, сердечно-чуттєвою культурою, високо розвинутою людсько-спрямованою духовністю.

Відомим також є й те, що українська історія утримує в собі гіркі й суперечливі сторінки, які пов'язані з боротьбою за визволення від часткової чи повної залежності від тих чи інших геополітичних сусідів, братовбивчих повстань чи воєн, малих і великих трагедій. У пошуку (й у прагненні) добробуту, порядку та належної організації свого способу життя українці пережили (й перебороли) кілька трансформаційних етапів: від падіння Київської Русі до Козаччини; від Переяславської угоди до створення Української держави 1917—1920 років; від її падіння й життя в межах колишнього СРСР до його руйнації. Кожен із зазначених етапів мав свої особливості, злети і падіння, досягнення і втрати. Аналіз кожного з них з метою очищення від нашарувань колишньої всесильної ідеології, представляє собою унікальну цінність: вона відкриває для нас і для світу справжню історію життя народу, внесок в історію розвитку світової цивілізації якого не підлягає сумніву.

Новий трансформаційний етап своєї історії Україна розпочала від проголошення незалежності 1991 року. Першою й головною ознакою, яка вказує на його початок є протестно оприлюднена потреба в переоцінці цінностей, суспільно усвідомлена необхідність створення нової системи цінностей, які б відповідали вимогам часу і людським експектаціям.

У європейському просторі нового часу цю тему першим порушив знаменитий німецький філософ, засновник філософії життя Ф. Ніцше. Місце попередніх цінностей, які «посоромили себе перед історією», вважав філософ, мають посісти новостворені цінності. Людина, наголошував Ф. Ніцше, має стати по той бік добра і зла, пройти трансформації духу, відмовитися від застарілих пріоритетів і одночасно створити нову систему цінностей — моральну, людську і людяну. Продовжуючи цей дискурс і багато в чому корегуючи пропозиції Ф. Ніцше за філософськими висновками А. Бергсона, М. Бердяєва, М. Гайдеггера, А. Шопенгауера, К. Ясперса, екзистенціалістів та представників інших філософських напрямів, європейська спільнота торувала історію ХХ століття, поступово трансформувалася в контексті «людського виміру». В той час, як у Росії (за магією марксизму) велась боротьба проти так званих експропріаторів й за диктатуру пролетаріату, утверджувався більшовицький тоталітаризм, розквітало насильство над народом і особистістю, європейці осмислювали людські цінності, на яких мріяли будувати майбутнє. І хоча їхні мрії переривались злочинними намірами підпорядкувати світ власним інтересам, зокрема, фашистами, расистами, нацистами, представниками деяких інших людиноненависницьких концептів, Європа не тільки не занепадала й вистояла, а й створила передумови для нового повороту історії в контексті утвердження людських пріоритетів.

Радянський Союз, внесок якого в боротьбу з фашизмом був найсуттєвішим, здавалося б мав піти таким же шляхом. Втім, «людські пріоритети» він трактував по-своєму: «людина-гвинтик загального механізму історії», «незамінних людей немає», «радіше думай про батьківщину, а потім про себе» і т.д. Післявоєнний сталінізм не змінився. Він продовжував зміцнювати власні тоталітарні підвалини. Перебуваючи у складі колишнього СРСР, Україна, на жаль, вимушена була жити за нормами радянського тоталітаризму. Про людські цінності в той час говорити (а тим паче діяти за ними) було небезпечно. Від Ф. Ніцше й практично до кінця ХХ століття трансформаційний період розвитку Європи і СРСР йшов двома, цілком протилежними річимами — ціннісно-людським і авторитарним. Як країна, що існувала у складі колишнього СРСР, Україна розгортала свою життєдіяльність у парадигмі домінуючих у ті часи авторитарних пріоритетів.

У той же час Україна боролась. Десятки й сотні інакомислячих, «в'язнів совісті», дисидентів (Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, П. Григоренко, М. Руденко, В. Стус, Ю.-Б. Шухевич та ін.) відкрито й утаємничено виступали за людські цінності, дотримання прав і свобод людини, національні права, власну державність. Їх жорстко переслідували (вбивали при загадкових обставинах, ув'язнювали в тюрмах і таборах, у тому числі суворого режиму, відсилали у заслання, застосовували примусове лікування у психіатричних закладах, створювали атмосферу психологічного терору, позбавляли можливості працевлаштування). Своєрідним епіцентром цієї боротьби стала випестувана в анналах української історії національна ідея — ідея незалежності, створення власної держави, забезпечення вільного розвитку суспільства і людини як особистості і громадянина.

Внесок українців у розвиток світової культури безсумнівний і далеко не випадковий. В основі досягнень українців лежить генетичне прагнення до праці, творчості і творення, проникливий розум, потужний інтелектуальний потенціал, який зростає й постійно підтримується глибоко розвинутою освітою, сердечно-

чуттєвою культурою, високо розвинутою людсько-спрямованою духовністю

Кінець 80-х — початок 90-х років XX століття ознаменувались бурхливим дискурсом про цінності. Хто ми, які в нас корені, як оцінювати майже 70-річну історію, прожиту народом України у складі СРСР, куди нам рухатись і що брати з собою у майбутнє — ось низка питань, дискурс яких засвідчує початок процесу переосмислення цінностей — відмови від тоталітаризму й наміру створення власної державності. Народ і його еліта намагалися переосмислити загальну історію людства й українського етносу, його злетів та падінь, і водночас утвердити нові стандарти, пріоритети, норми, співмірні з життям найбільш розвинених країн Європи і світу. Зрештою, слово вилилось у дію: 16 липня 1990 року

Верховною Радою Української РСР було ухвалено Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991 року на позачерговій сесії Верховної Ради України прийнято Постанову та Акт проголошення незалежності України. Україна стала незалежною державою. Саме від цього історичного дійства й бере свій початок новий транзитний період цивілізаційної життєдіяльності українського народу.

Якщо зважити, що ключові ідеї «переоцінки цінностей» та необхідність переоблаштування життя Ф.Ніцше оприлюднив наприкінці XIX століття (й за цим принципом формувалась нова сторінка життєдіяльності народів Європи), а українці підійшли до цього в кінці XX століття, цілком закономірним є висновок: ми відстали від Європи приблизно на 100 років! Щоб стати в один ряд з країнами європейського простору, транзитний перехід українці мають здійснити прискореними темпами, консолідовано й прагматично.

Перші кроки соціального транзиту, в основі якого лежало завдання розлучення з СРСР, створення незалежної держави, відродження національної культури, входження України в співдружність європейських народів, характеризувались цілком видимими успіхами. Не можу не відзначити грандіозний внесок у розбудову державності цього періоду першого всенародно обраного президента України Леоніда Кравчука. Були тут і спричинені об'єктивними та суб'єктивними обставинами суперечності, недоречності, прикрі прорахунки. Як справедливо відзначає академік В.Смолій, 24 серпня 1991 р. відкрило в історії української державотворчості нову сторінку, коли на хвилі національного піднесення, залишивши позаду тягар радянського минулого, українське суспільство почало опановувати практичну площину функціонування інституцій незалежної Української держави, зокрема випробування на ефективність її владних структур, правової, економічної, соціальної систем. «Відразу зауважимо, — продовжує учений, — цей процес відбувався хвилеподібно — з беззаперечними успіхами й перманентною здачею позицій у тій чи іншій сфері» (25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. — К., 2016. — с. 5—8). Українська держава впевнено утверджувала свою суб'єктність на міжнародній арені. Помітні позитивні зрушення відбувалися в царині культурно-духовного життя, медицини, інноваційного технологічного оснащення певних економічних макро- та мікропроцесів. У фінансовому обігу утвердилася національна грошова одиниця. На чільні позиції в економіці (поряд із державним) виходив приватний сектор. Попри матеріальну скруту, нові досягнення демонструвала наукова сфера. Відбувалася гуманітаризація суспільного простору. Зокрема, по багатьох століттях забуття Україна нарешті отримала власний національний історичний проект. Водночас рудименти імперського і радянського минулого продовжували (нерідко через провокування зовнішнього чинника) виявляти дивовижну живучість у всіх без винятку сегментах суспільного буття, пробиваючи лакуни в національній ідеології та суспільній свідомості, здійснюючи руйнівний вплив на сферу безпеки країни, підриваючи її боєздатність, впроваджуючи нові імпульси в розбрат та егоцентризм правлячої еліти **(25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. — К., 2016. — с. 5—8).**

У наступні десятиліття, успіхи, на жаль, ставали все менш помітними; недоліки та суперечності — все більш загрозливими. «Кольчужний» та «касетний скандал», «справа Гонґадзе», злет і падіння рівня суспільного життя та державної політики за президентів Л.Кучми та В.Ющенка, прихід до влади «регіоналів» та президента-втікача В.Януковича, нові економічні катаклізми та політичні переслідування, ув'язнення патріотів... Українська історія стала вкрай неоднозначною. Людські пріоритети, європейський вектор, демократичні та ринкові перетворення, заявлені з проголошенням незалежності, ледь жеврили.

Критичним для України став 2013 рік. Саме від нього і до наших днів транзитна життєдіяльність українців позначена знаком біди. В її основі — відмова В.Януковича від підписання угоди з ЄС,

розстріл протестувальників на Майдані (грудень 2013 — січень 2014), війна, розв'язана проти України колишнім «старшим братом» — Російською Федерацією. Угода про асоціацію України з ЄС та отримання безвізового режиму, налагодження партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції загальну ситуацію не покращили. Україну накрило різке падіння життєвого рівня пересічного українця, поширення бідності. Війна та бідність стали тими ключовими чинниками, які транзитну невизначеність не тільки не розвіяли, а й поглибили і загострили.

Головним чинником, що обумовив нові протиріччя і негаразди в українському соціумі, стали агресія північного сусіда в південно-східному регіоні України та анексія Криму. Саме вони спричинили критично-загрозливу ситуацію, сформували виклик-загрозу самому існуванню України як незалежної держави. Україну накрила «гібридна війна», яка охопила собою економіку і політику, культуру й освіту, інформаційний простір, дипломатію, побут і практично всі інші сфери життєдіяльності людини і суспільства. Як зазначають аналітики, для виходу з цієї ситуації знадобиться не одне десятиліття. «Гібридна війна» вносить в українські життєві реалії суттєві корективи: під її впливом транзитний період життєдіяльності українців набуває непередбачуваних і соціально неконтрольованих контурів.

Як зазначає В.Горбулін, гібридна війна, як така, виникла не 2014 року: «Її окремі прояви спостерігалися і до цього в різних країнах, у різних конфліктах. Але такого зосередження всіх військових і невійськових аспектів гібридної війни, яке звалилося на Україну в 2014 році, світ ще не знав, як не знав такого брутального порушення елементарних норм цивілізованого життя на нашій земній кулі. Окремі інструменти гібридної агресії застосовувалися РФ до України і раніше: це і економічний тиск, інформаційний. Я сказав би, це нещадна щодо нашого населення експлуатація можливостей відкритого інформаційного простору. Але коли почалося військове вторгнення в Україну, весь наявний арсенал гібридної війни було задіяно відкрито. Ми давно живемо в умовах гібридної війни, але раніше не відчували, що в її павутинні елементів гібридної війни, що плетуть проти нас, перебуває весь світ» (**В.Горбулін. Україна стала ключовою державою протистояння Заходу і України**). //Урядовий кур'єр №24, 8 лютого 2017. — с.4).

Вочевидь не тільки війна, а й деякі проблемні тенденції розвитку сучасного світу, що спричиняють ситуацію соціальної турбулентності, а також прикрі прорахунки чинних українських політиків та державотворців, спричинили ситуацію, яка обумовлює не життя, а виживання українців.

Українське трансформаційне суспільство стає все більш проблемним і суперечливим. Безпрецедентне падіння виробництва, зростання цін, здорожчання життя, тотальна корупція, руйнація життєвої інфраструктури тощо спричиняє активний виїзд з України частки продуктивно спроможного населення, згортання потреб та інтересів, зниження життєвого тону українців. Найбільш негативною тенденцією чвертьстолітнього розвитку України є падіння виробництва. Голова Антикризисової ради громадських організацій, президент УСПП А. Кінах зазначає: «...Нам неодноразово доводилося говорити про загрозу деіндустріалізації держави, втрати потужних наукоємних, технічно складних сфер, починаючи з ракетно-космічного комплексу, авіабудування, кораблебудування, транспортного, енергетичного машинобудування тощо» (**А.Кінах. Вихід з кризи — створення нових робочих місць //Голос України №227 (6481), 29 листопада 2016. — с.4**). І це зрозуміло. Виробництво — підґрунтя добробуту і порядку. Між тим, за оцінкою А. Кінаха, в жалюгідному стані перебуває легендарний «Південмаш». Фактично зупинилось виробництво алюмінію, його доводиться імпортувати. Нині на межі такої ситуації сфера феросплавів. Аналогічно транспорт. Пасажирські вагони зношені на 89%, локомотиви — на 93%, зерновози — під 90%... Водночас сфера українського транспортного машинобудування абсолютно не завантажена, 2015 року падіння виробництва тут становило 80%. Жодної програми, в тому числі і державно-приватного партнерства, залучення зовнішнього фінансування задля оновлення рухомого складу Укрзалізниці немає. До 80% населення України перебуває на межі бідності, зазначає А. Кінах. Це не популістські політичні висновки, це реалії. З урахуванням тарифів, особливо на енергоресурси, ЖКГ тощо держава стала однією з найбідніших на Євразійському континенті. Як наслідок, маємо величезні проблеми не тільки з боку рівня життя, а й ментальності людей, бо в умовах боротьби за виживання про самовдосконалення, високі моральні, ідеологічні стандарти говорити марно...» (там же). Життя стало сірим та невиразним, і тільки внутрішнє непереборне прагнення до свободи і незалежності та підтримка західних партнерів стримують народ від розпачу, а країну — від розпаду, обумовлюють активну боротьбу за Державу.

Характерною ознакою трансформаційного суспільства є високий рівень бідності. Як наслідок, активізація злочинності та корупції, поширення алкоголізму та наркоманії. Не є винятком й Україна. Своєрідним викликом для неї є подолання означених негараздів насамперед зупинення падіння рівня життя, подолання розриву між бідними і багатими, тенденційного поглиблення бідності.

Бідність — одвічне зло історії й головне приниження, яке падає на плечі людини як особистості. Дослідження засвідчують, що рівень бідності в Україні за відносним критерієм у 2010 році становив 24,1% (у 2009 році за межею бідності було 26,4% населення України). Національною межею бідності визначено 75%-й поріг медіанного рівня сукупних еквівалентних витрат у розрахунку на умовного дорослого, що визначається за даними обстеження умов життя домогосподарств України. Протягом останніх десяти років за цим критерієм рівень бідності залишився відносно стабільним (на рівні 26—27%), хоча національна межа бідності зросла за цей час майже в п'ять разів (із 175 гривень у 2001 році до 944 гривень у 2010 році). За оцінками ООН, 60% населення України опинилося за межею бідності (<https://uk.wikipedia.org/wiki/> [4]). Цей невтішний показник підтвердив постійний представник програми розвитку ООН в Україні Ніл Вокер під час представлення звіту ПРООН щодо людського розвитку (<https://www.epravda.com.ua/news/2017/03/30/623262/> [5]). На сьогодні (червень 2017 р.) цей показник сягає 80%!

Для порівняння: в Африці поріг бідності — 1,25 долара на день, в Україні — 1,5 долара. Прожитковий мінімум в Україні наближається до порогу бідності африканських держав, констатують експерти. За даними Організації Об'єднаних Націй, за межею бідності проживає понад 80% українців. Таке становище призводить до того, що незаможні люди погано харчуються, і зрештою, погіршується їхнє здоров'я. Фахівці радять у цьому зв'язку реформувати податкову систему щодо ввезення і реалізації продуктів, а також компенсувати вартість ліків для населення. За стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання та продукти харчування менше ніж 5 доларів на день, а на місяць менш ніж 150 доларів, то вона живе за порогом бідності, розповідає народний депутат Андрій Шипко. Тобто в Україні, за курсом Нацбанку, мінімальна зарплата мала б становити приблизно 3750 гривень, зауважує нардеп. Якщо в африканських країнах поріг бідності 1,25 долара на день, то в Україні прожитковий мінімум на день становить 1,5 долара (www.ukrpress.info) [6] **Новости**).

Бідність — це своєрідна соціальна хвороба, яка вражає суспільство і особистість, здебільшого в переломний період його життєдіяльності. Головними ознаками цієї хвороби є: низький рівень життя населення в цілому; психологічне неприйняття економічної нерівності; украй висока питома вага людей, які вважають себе бідними; поширеність бідності серед працюючого населення. До цього треба дотати й такі показники, як низька якість раціону харчування, постійний відтік громадян за межі країни, низька народжуваність, висока захворюваність і смертність, незадоволеність широких верств суспільства загальноекономічною ситуацією та своїм матеріальним становищем. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлений необхідного: нормального житла, їжі, одягу, здоров'я, можливості здобувати освіту. Крім того, бідність — це ще й страх перед майбутнім, обумовлений непевністю людини у своїх можливостях уберегти себе та близьких від нестатків.

Бідність не можна замовчувати, а тим паче, консервувати. З бідністю треба боротись насамперед приведенням виробництва, розподілу і споживання у відповідність до стандартів життєдіяльності успішних, стабільних країн світу. Головним чинником подолання бідності є власна праця. «Яким є наш найбільший виклик сьогодні? Боротьба з бідністю. Ми маємо побороти бідність у нашій великій 45-мільйонній країні. З одного боку, необхідні реформаторські рішення, з іншого, необхідно розуміти відчуття людей, їхні найбільші проблеми, щоби робити саме ті кроки, які дадуть можливість подолати цей виклик» (**В.Гройсман. «Ми маємо побороти бідність у нашій великій 45-мільйонній країні» // Урядовий кур'єр №3 (5872), 6 січня 2017. — с. 2).**

Далі буде

Віктор Андрущенко, ректор НПУ ім. М.П.Драгоманова, доктор філософських наук, професор

Газета: №78-79, (2018) [7]

Рубрика: Суспільство [8]

-
- Твіт [2]

Source URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinske-zhyttya-v-tranzyti>

Links

[1] <https://day.kyiv.ua/uk/profile/viktor-andrushchenko>

[2] <https://twitter.com/share>

[3] https://day.kyiv.ua/sites/default/files/main/articles/04052018/14sar_5695.jpg

[4] <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

[5] <https://www.epravda.com.ua/news/2017/03/30/623262/>

[6] <http://www.ukrpress.info>

- [7] <https://day.kyiv.ua/uk/arhiv/no78-79-2018>
- [8] <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo>